

عکس: مهناز محمدزاده فرهنگستان

امداد و نجات

عملیات کمک رسانی به سیل زده ها در سیستان و بلوچستان چگونه پیش می رود؟
باران بی سابقه در بلوچستان چگونه سفره های زیرزمینی را نجات داد؟

ابوالقاسم رحمانی
دبیر گروه جامعه

اوضاع بلوچستان خوب نیست. چیزی شبیه روزهای ابتدایی سال ۹۸ در بلوچستان در حال وقوع است. بارش های بی سابقه و سیل آسا باریدن گرفته و حجم آب به حد قابل توجهی بالا آمده است. تصاویر و فیلم هایی از بلوچستان روی خروجی رسانه ها و صفحه های شخصی مردم بومی قرار گرفته است که دیدن ناتوانی در تغییر این وضعیت غمبار است. کودک بلوچی با لهجه شیرینش از وضعیت نامطلوب و سخت سیل پیش آمده گلایه می کند و تنش از سرما می لرزد. زنان و مردانی که زمین های کشاورزی و محصولات شان را برآب رفته

می بینند و با حسرت مثل ما که کیلومترها دورتر از آنها نشستیم، فقط نظاره گر این فاجعه هستیم. با این تفاوت که ما جای گرم و جای گرم و سقف مطمئن بالای سر داریم و آنها از بیم سیل به مناطق مرتفع رفته اند و سوز سرما را با تمام وجودشان لمس می کنند. از بدشانسی و بداقبالی این مردم هم که هرچه بنویسیم کم نوشته ایم، نه سلبریتی ها برای آنها رگ گردن کلفت می کنند و نه جورسانه های آنطور که باید بیانگر مشکلات آنهاست. در اوج مظلومیت هستند و نیم نگاهی هم به آسمان دارند تا خدا به دادشان برسد و دل شان به شنیدن صدای هلی کوپترهای امدادی گرم شود. از اختیار نگارنده هم خارج است که به جای تمام ترندهای مجازی، بلوچستان را ترند توجهات کند، با همه اینها این نوشتن کمترین و مناسبانه تنها کاری است که برمی آید.

راز بارندگی بی سابقه چیست؟

روز گذشته در همین صفحه در ارتباط با سیلاب استان سیستان و بلوچستان نوشتیم اما سرعت اتفاقات و تحولات در این مناطق آنقدر بالاست و هر لحظه اخبار و اطلاعاتی به گوش می رسد که حتما تا همین حالا که شما در حال خواندن این خطوط هستید، اتفاقات جدیدی رخ داده و تغییراتی ایجاد شده است. با این همه و بنا بر اطلاعات و اظهارات موجود بارش های اخیر در بلوچستان حتی از پیش بینی ها هم بیشتر بوده است و بارندگی یک سال این منطقه، در ۲۴ ساعت اتفاق افتاده و همین مساله به خوبی می تواند نشان دهد بلوچستان در چه وضعیتی قرار دارد. احد وظیفه، رئیس مرکز ملی خشکسالی و مدیریت بحران سازمان هواشناسی کشور روز گذشته در ارتباط با علت بارش های چند روز اخیر در این منطقه خاطرنشان کرد: «در درجه اول می توان به این موضوع اشاره کرد که آب و هوا و اقلیم به صورت جهانی همواره تغییرپذیر هستند، همچنین تغییرات اقلیمی الگوهای جوی را تا حدودی تحت تاثیر قرار داده اند. سیستم های هواشناسی حرکت موجی دارند و فرآیندهای گسترده ای نیز در شکل گیری این امواج دخالت می کنند، برای مثال نوسانات جنوبی، نوسانات دوقطبی اقیانوس هند، نوسانات پرفشار سبیری و نوسانات اقیانوس اطلس شمالی امواج بزرگ مقیاسی هستند که در شکل گیری امواجی که از غرب به شرق حرکت می کنند، تاثیرگذارند. در حال حاضر امواج جوی به گونه ای است که بارش های خوبی در سواحل شرقی خلیج فارس پیش بینی می شود. اقلیم همواره ثابت نیست و ثابت نبودن آن لزوماً به تغییرات اقلیمی مربوط نمی شود.»

اگر امدادرسانی سرعت نگیرد، اتفاقات تلخی رخ خواهد داد

با مردم محلی صحبت کردیم، از دیروز تا همین چند دقیقه پیش و قبل از اینکه نوشتن را آغاز کنم با چند نفر از حاضران در مناطق درگیر سیل گفت و گو کردم و نقطه اشتراک تمام ادعاها و اظهارات، عدم تغییر چشمگیر در کمک رسانی ها بود. روز گذشته یکی از فعالان اجتماعی حاضر در منطقه به «فرهنگستان» گفته بود که مساله اصلی در منطقه بلوچستان کندي در خدمت رسانی ها و فاصله زیاد بین شهرها و روستاهاست. به هر حال استان سیستان و بلوچستان گستره وسیعی دارد و همین وسعت همان طور که روند امدادرسانی را کند می کند، این را هم ایجاب می کند که پایگاه های متعددی برای امدادرسانی با فواصل کوتاه تر وجود داشته باشند. مساله ای که علی رغم درخواست مردم و مسئولان محلی انجام نشده و تمام کمک ها از سمت زاهدان به عنوان مرکز استان به سایر مناطق ارسال می شود و همین یکی از عوامل اصلی کندي در ارائه خدمات است. با این حال، یکی دیگر از شهروندان بلوچ که به سختی توانستیم با او ارتباط برقرار کنیم (چون در بسیاری از مناطق به دلیل شدت بارش ها و سیلابی شدن زیرساخت ها از بین رفته و برق و تلفن و... قطع شده است) به «فرهنگستان» گفت: «من از ابتدای ماجرای بارش ها و سیلابی شدن شهرها و روستاها در مناطق حاضر هستم، دریغ از کمک رسانی و حضور مسئولان در منطقه، مردم بازنحیره های انسانی، دست یکندیگر را محکم می گیرند و از مسیر آب عبور می کنند تا بتوانند مواد غذایی را برای خود و خانواده هایشان بیاورند. البته جایی که من هستم کمی اوضاع بهتر از مناطقی همچون قصرقند و بنت و زراباد و... است. دوستانی در آن مناطق دارم که سه روز است حتی غذا هم نخورده اند و تمام آنچه در خانه داشتند را هم آب برده است. به خاطر بالا آمدن آب مجبوریم روی بلندی ها باشیم و فقط نظاره گر جریان سهمگین سیل هستیم. جاده ها یکی بعد از دیگری تخریب می شوند و همین مساله اندک امید کمک رسانی ها را هم ناامید می کند. اینها البته هم یک طرف ماجراست، سوی دیگر مساله سردی بی سابقه هوست که به خاطر نبود گاز و نفت و حتی برق در بسیاری از مناطق راه گزیری از آن نداریم. مردم به داد هم می رسند اما خب تا جایی کاری از دست مردم بر می آید و باید هرچه سریع تر مسئولان و نیروهای امدادی به داد ما برسند. مواد غذایی، بهداشتی، لباس گرم و... کم است و اگر زودتر تامین نشود، اتفاقات تلخی رخ خواهد داد.»

وضعیت امدادرسانی بسیار ضعیف است

در تصدیق روایت میدانی یکی از شهروندان بلوچ، خواندن اظهارات عزیز سارانی نماینده مردم سیستان و بلوچستان در شورای عالی استان ها هم خالی از لطف نیست. او در ارتباط با وضعیت مردم در مناطق سیل زده خاطرنشان کرد: «هنوز برآوردی از خسارت ها انجام نشده اما آنچه به عنوان یک فاجعه در این استان اتفاق افتاده، عدم امدادرسانی و کمک به مردم آسیب دیده این استان پس از ۷۲ ساعت است. برخی روستاها ۷۲ ساعت است که بر اثر سیلاب راه ارتباطی شان قطع شده و تنها امکان امدادرسانی به آنها از طریق هوایی است، در حالی که این امکان هنوز در سطح استان فراهم نشده و به شدت نیازمند اورژانس هوایی در سطح استان سیستان و بلوچستان هستیم. مردمی که در روستاهای مختلف گرفتار سیلاب هستند اگر آذوقه غذایی تاکنون داشته اند به اتمام رسیده، بنابراین به شدت نیازمند رساندن آذوقه غذایی به آنها هستیم که در تماس با فرمانداران و بخشداران مختلف همگی بر این نکته تاکید داشتند اگر این مشکل ادامه پیدا کند و امدادرسانی تسریع نشود با یک بحران بزرگ مواجه خواهیم بود. روستای دشتیاری چابهار در سیستان و بلوچستان آسیب بسیاری دیده و وضعیت امدادرسانی نیز بسیار ضعیف است که در صورت ادامه این وضعیت شاهد فاجعه بزرگی در این منطقه خواهیم بود. به شدت نیازمند بالگرد برای امدادرسانی هستیم که امیدواریم بالگردها از استان های همجوار یا تهران برای کمک رسانی به مردم سیستان و بلوچستان تامین شود. در برخی روستاها امدادرسانی به افراد آسیب دیده ۴۸ ساعت است که انجام نشده، چرا که بالگردی وجود ندارد. از سوی دیگر برخی روستاها راه های ارتباطی شان مسدود شده و حتی هیچ خبری از آنها نداریم.»

خطر حمله گاندوها

کمبود امکانات، ضعف در امدادرسانی ها و کندي عجیب در این ماجرا، سردی شدید هوا، کمبود مواد غذایی، بهداشتی و لباس گرم را وقتی کنار برخی دیگر از اتفاقات و تهدیدات جدید می گذاریم، لزوم توجه جدی تر به ماجرای سیل بلوچستان گوشزد می شود. وحید پورمردان، مدیرکل محیط زیست استان سیستان و بلوچستان با اشاره به اینکه طغیان رودخانه باهوکلالت بر اثر سیلاب، باعث بیرون آمدن تمساح های پوزه کوتاه (گاندوها) از محل زیست شان شده است، گفت: «گاندوها با جریان آب ممکن است به مناطق مختلف حرکت کرده باشند و لازم است مردم در این زمینه هوشیار باشند. بهترین راه در شرایط حاضر برای مصون ماندن از خطر احتمالی حمله گاندوها اطلاع رسانی به مردم است. بر اثر سیلاب تنش هایی به حیات وحش از جمله گاندوها وارد شده و این تنش ها باعث جابه جایی آنها شده که لازم است افراد در صورت مشاهده تمساح به محیط زیست اطلاع رسانی کنند. مردم محلی آشنایی مناسبی با رفتار گاندوها دارند و می توانند محصور کردن این گونه غیرممکن است.»

تصویری از ویژگی های زمین بلوچستان

در ارتباط با چرایی وقوع چنین بارش های بی سابقه ای و سیلاب شدید، گمانه زنی ها در ارتباط با تغییرات اقلیمی و همچنین آینده مناطق درگیر سیل و آبی که به شدت در جریان است، با محمد درویش فعال محیط زیست گفت و گو کردیم. درویش در این باره به «فرهنگستان» گفت: «منطقه بلوچستان ما یک ویژگی خاصی دارد و آن هم اینکه ما آنجا سفره های آب زیرزمینی یا به اصطلاح آبرفت های درشت دانه نداریم که بتوانیم آب را در زیر زمین ذخیره کنیم و این مساله از ویژگی های آن منطقه است. شما اگر خود رودخانه سرباز که اصلی ترین رودخانه منطقه است را ببینید، متوجه می شوید در بستر آن جاهایی آب روی سطح جاری است و جای دیگر در زیر سطح حرکت می کند و به همین خاطر از دیرباز هموطنان ما در این منطقه با توجه به زیست بوم شان از کشت هایی مثل کشت خوشبالی استفاده می کردند و از سازه هایی به نام هوتک برای ذخیره آب بهره می بردند.

هوتک ها در واقع سازه هایی بودند شبیه استخرهای بزرگ طبیعی که آب را در اینها و در سطح زمین ذخیره می کردند، چون نمی توانستند در زیر زمین نگهداری کنند. این نگهداری و ذخیره آب هم برای این بود که در مواقع کم آبی از این آب برای شرب و کشاورزی استفاده می کردند. این تصویری از وضعیت زمین ها و آب این منطقه است و ما اگر رودخانه های منطقه را ببینیم کاملاً مشخص است که در طول هزاران سال گذشته شاهد سیلاب های به شدت وخیم تری بوده اند و سیلاب اخیر تجربه جدیدی برای بلوچستان نیست. کل منطقه بلوچستان تقریباً دشت سیلابی است و همین مساله سبب شده ما آنجا یک منطقه بسیار حاصلخیز به نام دشت باهوکلالت داشته باشیم. این منطقه به خاطر اینکه رودخانه ها از بالادست به آنجا می ریختند، خاک بسیار حاصلخیزی دارد، می توان گفت به نوعی خورستان کوچکی است در منطقه بلوچستان.»

بارش ها ممکن است ناشی از تغییرات اقلیمی باشد

این فعال محیط زیست در ادامه به شبهه اثر گذاری تغییرات اقلیمی در وقوع سیلاب های بلوچستان اشاره کرد و گفت: «در حال حاضر در یک شرایط آب و هوایی استثنایی هستیم. اغلب بارندگی ها در بلوچستان تابستان رخ می دهد یعنی موقعی که جریان های باران را از اقیانوس هند می آیند و اثر می گذارند و بارش اتفاق می افتد، این باران اما بلوچستان متأثر از جریانی از اقیانوس آرام و حتی به عقیده برخی اقیانوس اطلس شده است. این مساله خیلی کم سابقه است و همین کم سابقه بودن باعث می شود گمان کنیم ناشی از تغییرات اقلیمی باشد، ناشی از فرآیندهایی که بشر روی آنها اثر گذاشته است. به هر حال بر کسی پوشیده نیست که انتشار گازهای گلخانه ای در حال تغییر نظام اقلیمی جهان است و این بارش های بلوچستان هم ممکن است تحت تاثیر این مساله باشد.»

اگر چیدمان توسعه را رعایت می کردیم این سیل موهبت بود

درویش در ادامه و در پاسخ به این سوال که آیا این امکان وجود دارد که ما این حجم وسیع آب را کنترل یا ذخیره کنیم، گفت: «اینکه فکر کنیم این حد بزرگ سیل را می توانستیم مهار یا ذخیره کنیم باید بگویم اولاً امکان پذیر نبوده و ثانیاً اگر ما می توانستیم چیدمان توسعه و طراحی سکونتگاه هایمان را در بلوچستان به نحوی انجام دهیم که در مسیر بستر سیلابی رودخانه ها نیاند، یعنی حریم را رعایت می کردیم. این سیلاب ها می توانست برای بلوچستان و محل ورود سیلاب به دریای عمان برکت باشد چون سبب احیای تاب آوری خلیج فارس و دریای عمان می شود و فرآیند تخم گذاری ماهی ها و تنوع زیستی را بهبود می بخشد و بار آلودگی در آن دریاها را کاهش می دهد و به احیای آبیاری می انجامد که می توانند سهم عمده ای از غذای ایرانیان را به خود اختصاص دهند. اشکال ماجرا دقیقاً اینجاست، در منطقه هرمزگان و منطقه میناب ما یک سیلاب افسانه ای داشتیم. مینابی که درگیر فروچاله های زیادی بود و حدود یک میلیون نفر از نخل ها و صدها هزار درخت انبه اش را از دست داده بود، الان با یک سیلاب رویایی روبه رو شده که می تواند بخش قابل توجهی از سفره های آب زیرزمینی و مشکلات کم آبی را ترمیم کند و این می تواند یک خبر خوب برای مردم میناب و کشاورزان آن باشد، هرچند در کوتاه مدت متأسفانه خسارت هایی وارد می کند.»

ما باید یاد بگیریم قوانین طبیعت را رعایت کنیم

در پایان این فعال محیط زیست در واکنش به این مساله که چرا چنین سیلاب هایی تا این حد خسارت وارد می کنند و ما نمی توانیم برداشت صحیح از وقوع آنها داشته باشیم، خاطرنشان کرد: «یادمان باشد همان اوایل انقلاب طرحی را وزارت جهاد سازندگی آن زمان برای افزایش وسعت اراضی کشاورزی مطرح کرد و گفت در رودرها و زمین های آبرفتی کنار رودخانه ها کشاورزی کنیم و به این ترتیب وسعت اراضی کشاورزی را افزایش دهیم. آن وقت ها صداها خیلی کمی بود که گفتند این کار خطرناک است، چون وقتی شما در حریم آبرفتی رودخانه ها این کار را کنید بالاخره آن رودخانه یک روز منتقامش را از شما خواهد گرفت و خانه اش را پس می گیرد اما در آن موج انقلابی گری و شوری که داشتیم، کسی این صداها را نشنید و آرام آرام این کار را انجام دادند و بعد برای آنها احساس مالکیت ایجاد شد، سند تنظیم شد و بستر رودخانه ها را تصاحب کردیم. در نهایت آنچه واقع شده و در بلوچستان هم شاهدش هستیم، همان فاجعه ای بود که در معمولان و پلدختر هم شاهد بودیم و آن مناطق را دچار آسیب کرد. این قصه تکراری است و ما باید یاد بگیریم به قوانین طبیعت احترام بگذاریم و براساس قوانین طبیعت چیدمان توسعه مان را طراحی کنیم، اگر این کار را کنیم آن وقت سیل ها به جای اینکه غم و ترس و وحشت برای ما ایجاد کنند، امید و لبخند رضایت بریمان به دنبال خواهند داشت.»

